

Rumsteorier har historiskt utvecklats i en kolonial och patriarkal omgivning. Därför har det inte varit oproblemiskt att införa maktperspektiv på rums- och platsförståelser. Irene Molina tar upp hur tid och rum interagerar med intersektionella maktordningar samt dessa rumsliga ordningars konkreta konsekvenser. Här illustreras komplexiteten i hur stad, hem och nation formeras på diskursiv nivå, vilket oundvikligen får återverkningar på människors vardagsliv.

INTERSEKTIONELLA RUMSLIGHETER

IRENE MOLINA

Det har blivit vanligt i ett brett spektrum inom samhällsvetenskap och humaniora att införliva den rumsliga dimensionen i analyserna. Troligen är detta accelererade intresse för rummet ett resultat av flera tendenser i samhället i övrigt. Bland dessa kan globaliseringsdiskursen räknas eftersom den gör att uppmärksamheten riktas till de olika geografiska skalor som kan påverka, och påverkas av det globala. En annan bidragande faktor kan vara erkännandet av den rumsliga kontexten inom ramen för socialkonstruktivismens upptagenhet med fenomenens kontextberoende (*contingency*). Platsen – vanligen associerad till tiden i form av platsens historia och identitet – betraktas allt oftare som en relevant kontext. Inte minst inom feminismen verkar intresset för rummet att öka. Men samtidigt som rummet i dagsläget kan framstå som en knappast ifrågasatt ingrediens i analyserna, öppnar dess uppträdande många frågor. Vad för slags rum är det som refereras till? Är det en social- och inte minst könsneutral grund för mänsklig aktivitet som åsyftas? Eller är det snarare en konstruerad kategori präglad av, och som präglas av, allt det sociala som utspelar sig i och omkring den? I den här artikeln argumenterar jag för behovet av att betrakta rummet som en av de rela-

tioner som måste förstås genom ett intersektionellt perspektiv¹. Liksom hos flera av de klassiska rumsteoretikerna som Henri Lefebvre, David Harvey och Doreen Massey,² behandlas rummet här som en relationell verklighet. Denna rumsliga verklighet skapas av, och samtidigt skapar, maktförhållanden.

En utgångspunkt för att ta upp denna diskussion är uppfattningen att trots rummets alltmer uppmärksammade betydelse är det fortfarande viktiga samhällsvetenskapliga områden som skriker efter behovet av intersektionella eller relationella maktperspektiv. Ett exempel är forskningen om boendet som genom tiderna har bidragit till en statisk syn på den byggda miljön i allmänhet. Staden har behandlats i separata delar, inte bara i termer av olika områden och distrikt utan även genom en separation av människor från den byggda miljön och arbete från boende, snarare än som en dynamisk helhet. Varken människorna eller dynamiken i dessa processer har fått tillräcklig uppmärksamhet i forskningen. Än värre är att inte heller kopplingen till de bredare maktförhållanden som döljer sig bakom de sociala konstruktionerna av bland annat ras, kön och klass har beaktats i någon större utsträckning. Både studier, och politiska dokument som berör den byggda miljön (bostadspolitik, stadsplanering, bostadsforskning, etc.) har alltför

Argumentet att planering utgår från manliga kriterier har länge drivits i feministiska arbeten om stadsplanering.

länge handlat om siffror, och abstrakta bilder av planeringens målgrupper.³ På så sätt har människor och dess kroppar med konkreta livsbetingelser, känslor och behov negligerats.⁴

Hur kan man förstå intersektionerna mellan sexifiering, klassindelning och rasifiering i staden? I varje forsknings-

projekt där intervjuer, offentliga dokument eller massmedialt material analyseras slår insikten om att intersektioner alltid är relevanta, fastän de är konfigurerade i olika former.⁵ Sexualitet, invandrarskap, avvikelse och annorlundahet är alla kategorier som konstrueras med stöd i varandra. Sexism, rasism och klasskonstruktionerna spelar alla sina roller i utformningen av den orättvisa eller den delade staden. En viktig fråga i det här sammanhanget är hur intersektionerna ter sig i det rumsliga.

I en grov redogörelse av de studier som tagit upp dessa relationer enskilt eller i varierande kombinationer kan man identifiera följande. Olika genusstudier har genom tiderna informerat om att sexismen⁶ opererar tydligast – men långt ifrån enbart – genom konstruktionen av det som Gillian Rose har kallat det maskulinistiska landskapet.⁷ Tillgång till offentliga platser, representationen av det kvinnliga, men även trygghet och/eller konstruktionen av tillgången till det urbana rummet förmedlad genom rädslan att falla offer för maskulinistiskt våld är ämnen som ofta dyker upp.⁸ Vidare låter rapporter framskymta att sexismen i

boendet uttrycks i det faktum att mestadels av våldet mot kvinnor sker i hemmet. Sexismen kan även tas upp i genuskritiska analyser av stadsplanering sedd ibland som en heteronormativ och maskulinistisk social ingenjörskonst. Argumentet att planering utgår från manliga kriterier har länge drivits i feministiska arbeten om stadsplanering.⁹ I Sverige visar segregationsforskningen att det finns könsuppdelade mönster som antyder existensen av en process av genussegregation, vid sidan av de betydligt mer uppmärksammade socioekonomiska och etniska varianterna. Ensamstående mödrar med låga inkomster finns överrepresenterade i miljöprogramförorter, precis som personer med utomeuropeisk bakgrund, särskilt de med låga inkomster. Intressanta argument har använts inom den feministiska traditionen för att problematisera stadsplaneringen, särskilt den svenska, som har relegerat kvinnor till det privata – hemmet – och dess närliggande omgivning, bostadsområdet.¹⁰

Andra forskare har vidare poängterat att genusaspekterna är viktiga för förståelsen av de hemlösas situation och att under de förhårdnade villkoren på den alltmer avreglerade svenska bostadsmarknaden blir kvinnor oftare än tidigare representerade i hemlöshetsstatistiken.¹¹

Klass i sin tur är den kategori som är ständigt närvarande kring det stora forskningsområdet segregation och social exkludering i staden. Klasskillnaderna påverkar tillgången till stadens resurser och frågan om vem som äger stadens of-fentliga rum är också aktuell här. Även klasskonflikter som leder till olika typer av motstånd i staden har varit uppmärksammade internationellt och även i Sverige. I andra sammanhang har jag påpekat att en isolerad förståelse av de socioekonomiska orsakerna till segregation är missvisande då det reducerar frågan om exkludering till socioekonomiska faktorer. Frågan om strukturell diskriminering hamnar således i skymundan.¹²

Och så rasismen som vi skulle kunna uppehålla oss länge vid. Rassegregationen i staden har varit i forskningens agenda internationellt längre än hundra år, medan i Sverige har den börjat fånga urbanforskarnas uppmärksamhet först sedan 1980-talet. Implikationerna av rassegregation har varit stora och i samhällen som Förenta Staterna och Sydafrika har mönstren för separation och exkludering varit extrema. I Sverige konstateras det idag att separationen även om den inte antagit sådana grova former av uteslutning, håller på att cementera en rumslig belägring av förorten,¹³ vilket jag återkommer till senare i artikeln.

Vissa grundförutsättningar för att över huvud taget ha börjat se rummets betydelse för förandet av sociala maktrelationer har den rumsteoretiska vändningen inom geografin varit. Därför inleder jag artikeln med en sammanfattning av denna utveckling. I analysen diskuteras det sena inträdet av feminismen inom geografin som resultat av den rumsteoretiska vändningens fördröjning. Senare tar jag avstamp i de traditionella geografiska skalnivåerna av staden, bostadsom-

rådet, hemmet och nationen för att diskutera rum och några av de intersektionella maktrelationerna. Argumentationen illustreras med några exempel vilka i den mån det *går* hämtas från svenska sammanhang.

Rumsteori och feminism – en trög relation

Det finns troligen en viss konsensus om att feminismen trängde in sent i många samhällsvetenskapliga ämnen. Som det påpekats i ett tidigare sammanhang¹⁴ har processen för den svenska kulturgeografin i detta avseende varit mer fördröjd än för de flesta andra ämnen. Två huvudförklaringar kan ges för en sådan trög utveckling. Det första ligger i själva geografiska upplysningstraditionen, som betraktat sitt studieobjekt, rummet, som en metafysisk neutral verklighet separerat från det mänskliga. I urbana sammanhang har rummet betraktats som statisk och fragmentarisk, i stället för att uppfattas som en ständig och dynamisk process, ”ett blivande”¹⁵ som inbegriper hela det urbana rummet. På samma sätt som jorden fanns rummet där för att observeras, studeras och förändras genom mänsklig aktivitet. Rummet kunde enligt denna syn mekaniskt och statistiskt påverka människorna, däremot fanns i denna relation ingen dialektik. För modernitetens miljödeterminister var rummet i termer av topografi och klimat avgörande för hur denna mänskliga aktivitet skulle te sig. Trots att miljödeterminismen bidrog till att börja betrakta rummet i interaktion med mänsklig aktivitet, var denna relation formulerad utifrån socialdarwinismens påverkan och blev använd som vetenskapligt argument för legitimeringen av rasismens ideologi. De territorialiserade raserna präntades in på världskartor som en produkt av det nära samröre som geografin och antropologin hade under 1800-talet. Karteringen av de olika rastyper som antropologerna hade konstruerat utifrån Darwins evolutionsteori var avgörande för konstruktionen av rasismens världskarta och legitimering av den europeiska kolonisering och underkuvande av övriga världens befolkningar. Trots att geografin, uppfattat som synonymt till det metafysiska rummet, i termer av klimatiska, geomorfologiska och andra landskapsförhållanden ansågs kunna förklara beteende, karaktär, intellektuell förmåga, etc. förblev uppfattningen om rummet i det geografiska tänkandet som socialt neutralt. Rummet var en objektiv företeelse, utan vare sig kön, klass eller ras.

Ett ämne med ett sådant studieobjekt öppnade inga institutionella dörrar för genusperspektiv i forskningen och vändningen dröjde. Det var först under strukturalismens tid som rummets relation till människa och samhälle började lämna denna miljödeterministiska tolkningsram och istället ramades in i marxismens dialektiska analyser. Begreppet den ”sociorumsliga dialektiken”¹⁶ ämnade syntetisera den ömsesidiga relationen mellan människa och miljö, mellan rum och samhälle. Rummet formar – och samtidigt utformas av – människor och det sociala, och vice versa. Maktaspekten blev införlivad till teorierna och rummet

började anses vara en aktivt deltagande aspekt i klasskampen och dess underordnade konflikter.¹⁷ Centralt för att kunna börja se rummets intersektionalitet har således revideringen av den klassiska synen på rum varit. De senaste femtio årens teoretiska arbeten har inneburit att rummet inte längre uppfattas som blott en kontext eller en container där mänsklig aktivitet *äger rum*. Idag är det den Lefebvrianska bemärkelsen, nämligen rummet som socialt producerat och tillhörande en sociorumslig dialektik¹⁸ och rytmisk i sin dynamism, ständiga rörelse och förändrighet¹⁹ som dominerar.

Denna utveckling bör mottas med positiva reaktioner då den traditionella synen på rummet har varit allt annat än oskyldig när det gäller utformandet och reproduktionen av ojämna maktförhållanden inte minst i urbana miljöer. En konsekvens både av den statistiska synen på studieområdet, och av bristen på kritiska analyser som letar sig ända in till de relevanta maktförhållanden som skapar den ojämna staden, är att man har tenderat att förklara problem med modeller som kan sägas lida av maktblindhet och som tidigare kallats för "blame the victim" perspektiv.²⁰ När social exkludering, segregation och hemlöshet påtalas är det ofta de exkluderade människorna och deras bostadsområden som stått i fokus. De kallas för utsatta, svaga och missgynnade vilket kan ge sken att det som står i centrum är exkluderande processer.²¹ Men den bestående tystnaden om de högt satta, de starka och de gynnade talar om att dessa underordnade konstruerade kategorier får stå för både orsak, och effekt av sin

Medan endast de maktlösa kommit på tal, har de som har möjligheten att fatta beslut, att välja och välja bort, det vill säga de välbärgade, sällan uppmärksammats i forskningen och debatten om boende och bostadsmarknad.

underordnade situation; det slår tillbaka på dem själva som någon slags bumerang. Medan endast de maktlösa kommit på tal, har de som har möjligheten att fatta beslut, att välja och välja bort, det vill säga de välbärgade, sällan uppmärksammats i forskningen och debatten om boende och bostadsmarknad. Det finns en tendens inom forskningen om boende, bostadsmarknad och stadsplanering att beskriva mönster och diskutera politiska instrument utan att utforska de maktförhållanden som skapar den ojämlika staden eller det orättvisa boendet. Detta bidrar till en reproduktion av sådana maktförhållanden.

För feministerna blev denna nya rumsuppfattning, till vilken de bidrog väsentligt genom att konstant uppmärksamma geografins oförmåga att befatta sig med könsskillnader, en öppen mark för vidare kritiska analyser. Könsperspektivet som trädde in i geografin genom studiet av vardagslivet (en inriktning som senare har kommit att uppfattas som problematisk när den präglats av essentialiserande uppfattningar av könsroller) utvecklades snabbt till att utgöra ett mångfacetterat

fält som så småningom tangerade kultur-geografins alla förgreningar.

”Homo economicus” som norm

Om rumsuppfattning som delförklaring för det sena inträdet av feminismen i kulturgeografen var en internationell företeelse, är det andra jag ska argumentera för här mer specifikt svenskt. I Sverige har kulturgeografen historiskt varit nära förknippat med ekonomiska inriktningar. Rummet som möjliggörande för ekonomisk verksamhet, särskilt för industriproduktion och dess lokalisering, var det främsta upptagningsområde för geografen. Andra ekonomiska aktiviteter som produktionen av tjänster i stället för varor till exempel, eller det reproduktiva arbetet inom hemmet, har inte intresserat den ekonomiska geografen som har uteslutit dem från dess definitionsfält. Även den ekonomiska aktiviteten av konsumtionen har negligerats.²² Inspirerad av den internationella kritiken mot den traditionella ekonomiska geografen har Saarinen redogjort för begreppet ”homo economicus”, som anses vara ett led i denna underdisciplinens syn på människor.²³

I feministisk geografisk litteratur har kritiken mot den dikotomiska uppdelningen mellan privat och offentligt varit en nyckelfråga. Dikotomins klaraste kategori ansågs vara hemmet vilket har konstruerats som den kvinnliga privata sfären å ena sidan, och arbetsplatsen som har representerat det manliga offentliga rummet å andra sidan.²⁴ Dominansen av den ekonomiska industrilokaliseringegeografen, som varit starkt maskulinistiskt inriktad²⁵, har hämmat möjligheterna för

forskning med genusperspektiv att träda fram. Hemmet har länge fortsatt att betraktas som rum för reproduktion, som feminint och därmed som ointressant för geografer.

Sexifierad representation av hem

Ett återkommande vardagsbegrepp i genusvetenskapliga arbeten inom flera discipliner är hem. Begreppet innehåller flera föga problematiserade bemärkelser. Ofta förknippas hemmet med positiva värden som t.ex. förankring, tillhörighet, värme och stabilitet. ”Borta bra men hemma bäst”, eller ”hem ljuva hem”, är välkända vardagsuttryck. Hemmet är med andra ord förknippat med plats på så sätt att det rumsliga finns inbyggt i begreppet. Med platsen ”hemmet” kan bostaden, staden, regionen eller nationen åberopas. Andra automatiskt associerade idéer kan ha med känslor av längtan att göra, och i en förgången tidsbemärkelse blir begreppet hem ännu mer romantiserat än när det förhåller sig till nuet. Längtan hänvisar till ett landskap och barndomsminnen, till ursprunget och det autentiska. I en sådan representation är hemmet ofta synonymt med hemland och fosterland, och konstruerat med hjälp av patriotiska och nationalistiska diskurser. Dessa diskurser har anklagats för att vara kulturreduktionistiska och exkluderande. I och med att de mekaniskt placerar hemmet i ”hemlandet” berövas de som invandrat rätten att känna och uppleva platstillhörighet.²⁶

En rumslig nivå där intersektionerna mellan i den ena axeln kön-klass-ras och i den andra axeln tid-rum är ständigt närvarande, är just konstruktionen av det na-

tionella. Dessa intersektioner är väsentliga för att förstå nationella variationer i varje specifik konstruktion av den nationella identiteten. Hemmet har sammanflätats med myten om ett gemensamt ursprung. Geografer och andra forskare har refererat till att nationalismen konstrueras ritualistiskt eftersom det är genom upprepningen av nationella symboler som föreställningen om den nationella identiteten förstärks.²⁷ Nationen blir naturaliserad; den integreras som en del av landskapet och blir en del av vardagslivet.²⁸ I den ritualistiska repetitionen av identiteten i vardagslivet finns den inlärdas upprepningen av den nationella identiteten konstruerat med hjälp av sexifierade och rasifierade markörer, som exempelvis föreställningarna om den svenska kvinnan, den svenska mannen, svenskheten, Moder Svea, etc. Nationalismen, rasism och sexism har ett diskursivt nära och beroendeförhållande som artikuleras territoriellt och som använder sig av kultur som förenande faktor för folk och dess ”naturliga” nationella territorium. Svenskheten personifierad i den blonda och blåögda Moder Svea blev en förenande symbol för konsolideringen av den moderna nationalstaten. Dess legitimitet är lika gällande idag som under nationalstatens konsolideringstid. Den exkluderande funktionen gentemot flyktingar och invandrare framstår som viktigare än någonsin och den är rasselektiv.²⁹ Inom arbetsliv speglas diskurserna om nationell identitet i de uttalade kraven på specifikt svensk kulturell kompetens som arbetsgivare åberopar när de granskar arbetssökanden med utländsk bakgrund.³⁰

Som en rumslig intersektion mellan den nationella rasifierade identiteskonstruktionen och rasifiering av den lokala välfärdstaten förekommer det att den nationella identiteten formuleras i rassistiska, klassspecifika och sexistiska termer. Ett exempel är barn- och äldreomsorgen, vilka diskuteras ofta som välfärdstjänster tillhörande en specifik svensk kultur (varumärket Sverige och dess välfärd), som invandrarna kan anamma när de kommer till Sverige, trots att de antas komma från ”kulturer” där de yngre tar hand om de äldre, där mödrarna stannar hemma med barnen istället för att förvärvsarbeta. De invandrade ”försvenskas” ifall de tvärtemot det som förväntas av dem efterfrågar dessa tjänster.³¹

Hem och folkhem

I associationen mellan folkhem och det privata hemmet finns inbyggda historiska raskonstruktioner. Det finns en uppsättning av invecklade sociala relationer och föreställningar som knyter samman de sexualiserade rum av hem och nation. Dessa två rum är till synes väldigt avlägsna, befinner sig i två skilda skalnivåer

Svenskheten personifierad i den blonda och blåögda Moder Svea blev en förenande symbol för konsolideringen av den moderna nationalstaten.

– mikro- respektive makronivåerna. Relationen mellan hem, som plats för tillhörighet, och folkhem, som det nationella hemmet, lades tidigt i folkhemsbygget. Metaforer och förlängda argument om hemmet och kvinnan, och nationen som kvinnan, hittas i 1900-talets Sverige. Föreställningar om hem och det kvinnliga kan vidare hjälpa till att förklara en hel del mekanismer kopplade till rasism och nationalism.

Hemmet kan på sätt och vis betraktas som en minination. Liksom nationen används också hemmet som en viktig plats för formandet av "identiteten". Kärnfamiljen, hemmets främsta sociala enhet, fungerar som en gemenskap som utesluter det främmande. Att betrakta hemmet från ett perspektiv där kön, klass och etnicitet samspekar i en eller flera intersektioner är vidare en viktig förutsättning för att förstå mekanismerna bakom vidmakthållandet av kapitalismens hegemoniska maktstruktur. Två av de viktigaste ideologiska stöttepelarna i kapitalismens frammarsch är och har varit patriarkatet och rasismen. Det faktum att både hem,

och nation har fått bära kvinnliga egenskaper är inte oväsentligt. Här befinner vi oss inför intersektionerna mellan tid och rum i form av den historiska underordningen av rum i förhållande till tid. Medan rum uppfattats som det passiva, det oföränderliga, det stabila, med andra ord det kvinnliga, har tiden fått stå för det dynamiska, det framväxande, utvecklingen och manligheten.³² I nationalistiska diskurser

Två av de viktigaste ideologiska stöttepelarna i kapitalismens frammarsch är och har varit patriarkatet och rasismen.

framställs kvinnan både som betecknare av hemmet och inte sällan som en kropp som riskerar att bli attackerad av yttre element och som det även ibland uttrycks att bli våldtagen. Nationens mäns främsta uppgift är däremot att försvara kvinnan och fosterlandet.³³

Den rasifierade kvinnans kropp

Nation och kvinnans kropp närmar sig också varandra i både diskurs, och praxis. Liksom hemmet har konstruerats som en kvinnlig plats är kvinnan en plats i sig, en topos. Kroppen som plats ingår i ett av de viktiga ämnen som trätt fram som resultat av kritisk feministisk rumsteori.³⁴ Kvinnan som den Andre – skulle man kunna säga – är allas plats. Kvinnan som plats tillhör samhället eftersom patriarkatet behöver kvinnan som grundpelare för sitt upprätthållande. Föreställningar om kvinnans kropp som topos, och andra platser som hemmet, förorten och nationen länkas samman i multipla och dynamiska intersektioner. Kroppen har till exempel genom fysionomiska metaforer som statens huvud, fosterlandet, nationens hjärta, nationens puls och nationens hälsa länge använts i artikulationen av en nationalistisk diskurs. Fosterlandet och moder Svea är några sexu-

aliserade uttryck som skapat en nationell känsla knuten till idén om moderskap och kvinnlighet.

Nationen och hemmet kan därmed sägas befinna sig mitt i skärningspunkten mellan makten och de sociala konstruktionerna av kön, ras och klass. Det går inte att referera till en allmängiltig känsla för, eller relation till, hemmet. Hem och hemkänsla är beroende av varje specifikt sammanhang och nära relaterat till erfarenhet, och kan därför betyda skilda saker för olika människor. Men frågan är ändå om hemmet över huvud taget kan placeras utanför de exkluderande diskurserna? Hemmet är per definition ett privat rum, ett rum som utesluter det främmande, som inte är tänkt att inkludera andra. I den nationella bemärkelsen är invandrarna den främst exkluderade gruppen, som inte har, och inte får, skaffa sig ett nytt hem i Sverige.³⁵ Detta kan vara deras ”nya land” men inte deras nya hem. Invandrare antas ständigt längta hem, planera att återvända hem, representera hemlandskulturen genom typisk mat och musik, etc. Hemlandet kan aldrig bli Sverige, inte ens för de generationer som är födda och uppvuxna i Sverige.

Invandrarna producerade med sitt arbete i fabriken det mervärde som skulle möjliggöra det svenska kapitalets framgång och tillväxt. Dessa var och är några av välfärdstatens och det rika Sveriges skapare. Men trots att de var med att bygga folkhemmet och dess välfärd förvägrades arbetsmigranterna ett hem i Sverige. En exercis av mentala nationella gränsdragningar uttrycks ständigt vid vardagsfrågor som *var kommer du ifrån? Eller längtar du hem?* Tendensen att markera gränser för

hemlandet bör ses som ett resultat av ett system av strukturer på alla nivåer i samhället som understödjer rasifierande både institutionell, och vardagslivspraxis. Hemmet blir för en stor del av medborgarna i Sverige således en utopi, en plats som inte finns eller som bara kan finnas långt borta i rum och i tid. Invandrarskap blir på detta sätt synonymt med hemlöshet.

Förorterna – intersektionella skärningspunkter

I studier om massmediala diskurser om förorter har det framkommit att dessa platser har blivit förvandlade till annorlunda, till *andra platser*³⁶ och placerats i den representativa periferin. I den svenska förorten möts idéer och föreställningar om världen, människor och ”kulturer”. I dessa platser möts det förtryck och den orättvisa som skapats genom samhällets olika förtryckssystem och dess ideologier av rasism, sexism och klassförtryck. Processen av stigmatisering har dessutom omfattat både platserna i sig och de människor som förknippas med dessa platser. Platserna identifieras som ”problemområden”, ”utsatta områden” eller ”segregerade områden”. I representationerna, som kan med Saids begrepp definieras som orientalistiska, tillhör inte platsen nationen Sverige³⁷; de tillhör forna tider, avlägsna och främmande rum. Denna kolonialistiska exercis av att stigmatisera, separera och relegera människor och platser verkar genom många, mer eller mindre, subtila mekanismer. I de tidiga representationerna från 1960- och 70-talen var de, tillsammans med alla andra förortsinvånare, offer för det moderna betongförortslivet

de ansågs tvingade att leva. I de senare skildringarna blev människorna i förorten så småningom samtidigt effekt och orsak för segregation och problem. Till skillnad från "svenskarna", är "invandrarna" inte längre presenterade som offer, utan börjar förknippas med själva problemet. De anses idag skapa segregationen. Detta sker hand i hand med det kulturreduktionistiska antagandet att det är deras fria val i strävan efter kulturbevarande som gör att de koncentrerar sig till vissa bostadsområden i staden. Skildringen av livet i förorten fylls i massmedierna med en rad sexistiska och rasistiska meningar. Männens sexualiseras genom att representeras som antingen potentiella våldtäktsmän eller patriarkala familjehuvud. Kvinnorna växlar mellan att bli beskrivna som passiva och förtryckta, och att vara sexuellt utmanande. I vissa fall infantiliserar de, särskilt kvinnorna, genom att målas upp som okunniga och språksvaga. Samma tendens till infantilisering har observerats i förhållande till fackföreningsarbete då invandrarnas röster nonchaleras.³⁸ De beskrivs som ständigt vara på väg att "bli" något, på väg in i samhället, på väg att integreras i någon sorts omöjligt företag.³⁹ Ett annat vanligt drag är att förorter med många invandrare beskrivs som tillhörande andra, forna tider. De skildras som feudala, patriarkala och traditionella platser. Osvenskheten och otidsenligheten gör invånarna, trots att (eller just därför att) de placeras i förorter, tids- och rumslösa. I och med att de inte tillhör folkhemmet blir de permanenta nomader eller evigt hemlösa. Vad som har skapats i representationerna, vill jag hävda, är platser som inte finns; med per-

soner som i en teaterpjäs och platser som har fyllts med utopiska meningar som inte representerar någon annan verklighet än mediernas version av nutida rasföreställningar. Denna massmediala konstruktion av platser bekräftar och berikar uppfattningen om att rummet konstrueras ständigt genom bland annat appropriation och representation.⁴⁰ Platserna blir vad de görs till i representationerna.

Trots att förorterna är objekt för kolonialistisk appropriation, som den massmediala beskrivning av områdena som farliga, som problemladdade, exotiska, etc. är de samtidigt subjekt för emancipatoriskt motstånd. Invånarna är inte passiva offer för den hegemoniska makten. I förorterna möts vardagslivets rytmer med många drömmar om jämlikhet, jämställdhet och social rättvisa. Några exempel på den respons som människor "på plats" kan mobilisera mot social exkludering och rasifierande stigmatisering är de ungas kulturella manifestationer i form av musik och graffiti (och även klottring trots att denna inte väcker lika mycket sympati som de förra). Andra exempel är lokal organisering av kvinnor, ungdomar och äldre i diverse föreningar. Även mer protestinriktade organisationer som de antirasistiska och feministiska "svartskallebrigaderna" i Stockholms och Malmös förorter är delvis resultat av förorternas aktiva respons mot socialt missnöje.

Representationerna ingick sedan tidigt, det vill säga redan under 60-talet, i en berättelse om olikhet, abnormitet och problem. Särskilt vid massmedieanalyser av representationer av invandrare och med begreppet *invandrarkvinna* återskapas en

självgod bild av det svenska samhället. Invandrarkvinnan kontrasteras genom negation med den jämställda svenska kvinnan; invandrarkvinnan är det som den normgivande svenska kvinnan inte är, men samtidigt en utopi, den blivande svenska kvinnan som hon aldrig kommer att lyckas att bli. Den här, liksom andra rasifierande och stigmatiserande representationer, kan räknas bland de ritualer – de uppreningar – som återskapar den exkluderande nationella gemenskapen. Förorten är det rummet där denna ritualistiska nationskonstruktion *sätts på plats*. Dessa försumsligade ritualer (engelskans *spatialised*) är självklart inte enbart av diskursiv karaktär, såtillvida att en av segregationens (i bemärkelsen belägring och relegering) instrumentella effekter är just hålla människor borta från vissa rum. Den rumsliga separationen mellan ”invandrare” och ”svenskar”, och mellan rika och fattiga, handlar varken om marknadens naturliga kraft eller om invandrarnas eller arbetarklassens vilja att isolera sig eller ovilja att integreras i samhället, som de dominerande ”blaming the victim” politiska diskurserna om ”att ställa krav” framställer dem. Det handlar snarare om de mäktigas medvetna avsikt att köpa sig fria från en önskad närhet. Trots de delade åsikterna kring de nya miljonprogramförorterna var dessa en del av den nationella identiteten och kritiken utspelades inom svenskhetens ramar. Men situationen förändrades successivt när segregationen började göra invandrarna alltmer ”synliga” i några områden. Miljonprogrammet var trots allt den främsta symbolen för den svenska bostadsförsörjningsmodellen under efterkrigstiden och en bastion för den moderna välfärdstaten. Inpå 1990-talet började diskurserna om andra människor och andra platser förvandla förorterna till en motsvarighet till de gamla kolonierna, platser i marginalen i maktens världskarta. Invandrarkvinnorna och invandarmännen sattes i symbios med de områden som i sin tur hade ”avsvenskats” genom de beskrivna rasifieringsprocesserna, men även genom den massiva utrymningen av personer utan någon invandringsbakgrund. Områdena tillhör numera den koloniala stadskartan, motsvarigheten till kolonialismens världskarta. Förorterna är isolerade öar, belägrade rum,⁴¹ i en föreställd men välbevarad nationell gemenskap som ständigt återskapar sin ras-kön-klass överlägsenhet.

Invandrarkvinnan är det som den normgivande svenska kvinnan inte är, men samtidigt en utopi, den blivande svenska kvinnan som hon aldrig kommer att lyckas att bli.

Avslutande reflektioner

I artikeln har några dimensioner av relationen mellan rum, rasifiering och sexifiering diskuterats. Ur analyserna förefaller det nödvändigt att kritiskt granska begrepp, teoretiska ansatser och forskningsmetoder för all forskning som berör

den byggda miljön. Utmaningen är inte bara vetenskaplig utan även politisk. En sådan revidering kan syfta till att avslöja den politiska ideologiska grund som finns bakom varje specifik modell för organisering av livsrummet i ett samhälle. Vikten av hem som en exkluderande diskurs bör lyftas fram oftare inom det feministiska fältet. De många metaforerna kring hemmet har aktivt bidragit till att konstruera, legitimera och reproducera gränser mellan människor, mellan länder, och mellan stadsdelar. Det finns ett behov att göra upp med de traditionella gränsdragningar som befäster makt, dominans och orättvisa i stad och land. Dessa traditionella gränser har legitimerats från de akademiska institutionerna. Vi måste sätta igång med arbetet att rita nya kartor över världen och dess olika platser; kartor där makthegemonier dekonstrueras och destabiliseras; kartor där kvinnor, män, födda i Sverige eller varhelst inte exkluderas, objektifieras eller stigmatiseras. Det finns en rad teoretiska och metodologiska utmaningar i denna uppgift. Den väg som här föreslås är att utgå ifrån att rummet måste analyseras relationellt och intersektionellt. Det rumsliga kan varken betraktas som blott en ram för mänsklig aktivitet som det har behandlats av geografin, eller som ytterligare en kategori bland många andra. Rummet är införlivat i all social aktivitet och därmed har rummet både kön, klass och ras.

Noter

- 1 För en utförligare diskussion om begreppet intersektionalitet se Paulina de los Reyes & Diana Mulinari: *Intersektionalitet: kritiska reflektioner över (o)jämlighetens landskap*, Liber, 2005, och Paulina de los Reyes, Irene Molina & Diana Mulinari: *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass och etnicitet i det postkoloniala Sverige*, Atlas, 2002.
- 2 Henri Lefebvre: *The Production of Space*, Blackwell, 1984, David Harvey: *The Urban Experience*, John Hopkins University Press, 1989, Doreen Massey: *For Space*, Sage, 2004.
- 3 Irene Molina: *Stadens rasifiering. Etnisk boendesegregation i folkhemmet*. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, *Geografiska regionstudier* nr 32, 1997.
- 4 Se Carina Listerborn: Kroppen som situation – om kön, makt och rum. Del 1: Begreppsutveckling. *Rapporter och notiser* nr. 168, Kulturgeografiska institutionen: Lunds universitet, 2007.
- 5 De los Reyes, Molina & Mulinari, 2002.
- 6 Sexismen definieras här som diskrimineringen mot kvinnor med grund i den maskulinistiska uppfattningen om att det kvinnliga är underordnat det manliga. Linda McDowell & Joanne P. Sharp: *A feminist glossary of human geography*, Arnold, 1999:251. Sexifiering används i relation till denna uppfattning, nämligen som den diskursiva processen av sexistisk konstruktion. På samma sätt är rasifiering den rasistiska konstruktionen av mening som leder till rasifierade verkligheter – till exempel rassegregation på bostads- och arbetsmarknader. Se Molina 1997.
- 7 Gillian Rose: *Visual methodologies: an introduction to the interpretation of visual materials*, Sage, 2001.

- 8 Se Carina Listerborn: *Trygg stad: diskurser om kvinnors rädsla i forskning, policyutveckling och lokal praktik*, diss, Chalmers tekniska högskola, 2002, Hille Koskela, "Gendered exclusions": women's fear of violence and changing relations to space", *Geografiska Annaler B*, nr 2, 1999:111-124, och Linda McDowell: *Gender, Identity and Place – Understanding Feminist Geographies*, Polity Press, 1999.
- 9 T.ex. Matrix: *Making Space, Women and the Man-made Environment*, Pluto Press, 1985.
- 10 Anita Larsson: "Kön och rum i den fysiska planeringen." Tora Friberg, Carina Listerborn, Birgitta Andersson & Christina Scholten (red) *Speglingar av rum*, Symposium, 2005.
- 11 Marie Nordfeldt: "Bostadslöshetsarbete i fyra kommuner – boendetrappor, koalitioner och mellanrum." Cecilia Hansen Löfstrand & Marie Nordfeldt (red) *Bostadslös! Lokal politik och praktik*, Gleerups, 2007, Annette Rosengren: "Plats för hemlösa." Tora Friberg, Carina Listerborn, Birgitta Andersson & Christina Scholten (red) *Speglingar av rum*, Symposium, 2005 & Catharina Thörn: *Att bo eller inte bo: om satsningen "Bra boende" i stadsdelen Bergsjön i Göteborg och om strategier för att motverka hemlöshet*. FoU i Väst, 2006.
- 12 Irene Molina: "Etnisk diskriminering i boendet." Expertbilaga till *Rapport Integration 2005*. Integrationsverket, 2006.
- 13 Irene Molina: "Mångkulturella förorter eller belägrade rum?" Masoud Kamali (red.) *Den segregerade integrationen. Om social sammanhållning och dess hinder*. Rapport av Utredningen om makt, integration och strukturell diskriminering, Fritzes, SOU 2006:7:219-250.
- 14 Susanne Johansson & Irene Molina: "Kön och ras/etnicitet i rumsliga identiteters konstruktioner." de los Reyes, Paulina, Molina, Irene & Mulinari, Diana (red) *Maktens (o)lika förklädnader. Kön, klass & etnicitet i det postkoloniala Sverige*, ATLAS, 2002.
- 15 Allan Pred: *Making histories and constructing human geographies: the local transformation of practice, power relations, and consciousness*, Westview Press, 1990.
- 16 Paul Knox & Steven Pinch: *Urban social geography: an introduction*, Prentice Hall, 2006.
- 17 Se t.ex. Harvey 1989.
- 18 Lefebvre 1984.
- 19 Henri Lefebvre: *Rhythmanalysis: space, time and everyday life*, Continuum, 2004.
- 20 Uttrycket "blaming the victim" etablerades inom samhällsvetenskapen av William Ryan i USA som en kritik till en social ekologisk skola som ogillades framför allt av strukturalister och som anklagades för att vilja förklara fattigdom och exkludering som resultat av skapandet av "subkulturer". De verk som främst anklagades var Patrick Moynihan's *The Negro Family: The Case for National Action* från 1965 och Oscar Lewis *The Children of Sánchez – autobiography of a Mexican family* från 1961 samt *La vida – a Puerto Rican family in the culture of poverty* från 1965. Båda hade rapportkaraktär och hävdade att ghetton och fattiga områden förklarades av överföring av kultur mellan generationer i termer av värderingar, attityder och möjligheter att klättra upp i den sociala trappan. Ryan hävdade att genom att bortse från strukturella maktaspekter vad dessa verk förklarade var medelklassens ideologi snarare än fattigdomens uppkomst.
- 21 Se Molina 1997.
- 22 Nicky Gregson: "Family, Work, and Consumption." Eric Sheppard & Trevor J. Barnes (red) *A companion to economic geography*, Blackwell, 2000: 311-313.
- 23 Saarinen 2005.
- 24 Linda McDowell: "Feminists Rethink the Economic: The Economics of Gender / The Gender of Economics." Gordon L Clark, Maryann Feldman, P & Meric S Gertler (red), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press, 2000, och Gillian Rose: *Feminism & Geography: the limits of geographical knowledge*, Polity Press, 1993, och Susan Hanson & Geraldine Pratt: *Gender, work*

- and space, Routledge, 1995.
- 25 Saarinen 2005, Susanne Johansson & Irene Molina: "En feministisk färd i Kulturgeografi: en lång, svår men fascinerande resa", svår men fascinerande resa". Ia2. Katarina Schough (red) *Svensk kulturgeografi och feminism - rötter och rörelse i en rumslig disciplin*, Karlstad University Studies, 2002:3.
- 26 Irene Molina: "Längtar du hem?" *Bang* nr. 4:2005.
- 27 Benedict Anderson: *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalisms ursprung och spridning*, Daidalos, 1993, och Joan Sharp: "Gendering Nationhood." Nancy Duncan (red.) *BodySpace*, Routledge, 1996.
- 28 Lasse Martin Koefoed: *Glokale nationalism: Globalisering, hverdagsliv og fortællinger om dansk identitet*. Roskilde Universitetscenter, 2006.
- 29 Mekonnen Tesfahuney: "Imag(in)ing the Other(s). Migration, Racism and the Discursive Constructions of Migrants." Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, *Geografiska regionstudier* nr 34, 1998.
- 30 Paulina de los Reyes: *Mångfald och differentiering. Diskurs, olikhet och normbildning i svenskt arbetsliv*, Arbetslivsinstitutet, SALTSA, 2000, och Katarina Mattsson: (O)likhetens geografier - marknaden, forskningen och de Andra. *Geografiska regionstudier* nr. 45. Kulturgeografiska institutionen, Uppsala universitet, 2001.
- 31 Johansson & Molina 2002.
- 32 Massey 2004.
- 33 Sharp 2006.
- 34 Se Listerborn 2007.
- 35 Molina 2005.
- 36 Urban Ericsson: *Belägrade människor - Belägrade rum: om invandrargöranden och förorter*, diss, Uppsala universitet, Etnologiska avdelningen, 2007, och Urban Ericsson, Irene Molina & Per Markku Ristilampi: *Miljonprogram och media - föreställningar om människor och förorter*. Integrationsverket och Riksantikvarieämbetet, 2002.
- 37 Edward Said: *Orientalism*, Ordfronts förlag, 1993.
- 38 Diana Mulinari & Anders Neergaard: *Den nya svenska arbetarklassen: rasifierade arbetares kamp inom facket*, Borea, 2004.
- 39 Ericsson 2007.
- 40 Lefebvre 1984, Harvey 1989.
- 41 Ericsson 2007, Bülent Diken: "From refugee Camps to Gated Communities: Biopolitics and the End of the City." *Citizenship Studies*, Vol. 8, No 1, 2004:83-106.

Nyckelord

Rumsteori, intersektionalitet, hem, nation, förort, ras, kön, klass.

Keywords

Spatial theory, intersectionality, home, nation, suburbs, race, gender, class.

Summary

There is an increased interest for spatial aspects in social sciences in general today. But the interest also raises questions of how space is conceptualised; whether power relations are included, or if space is understood as neutral and as a container. Historically, geography's disciplinary base is colonial and patriarchal. Additionally, in Sweden economic geography's specific interest in the 'homo economicus' has dominated. In contemporary critical spatial theory, space is understood as constructed, produced, fluid and relational. Space is constructed through, and by,

different power relations. In this article the concept of intersectionality is used to see how race, gender and class coincide with time and space. Through these different perspectives issues of exclusion and discrimination are revealed. The focus is on the home, homelessness, the nation and the under-privileged suburbs in relation to how space and place are racialised, sexualised and classified. Firstly, it is illustrated how the home is sexualised, but also racialised, through the strong identification with having a place to belong to. This repetitive consolidation with a place also reflects the nationalisation of home, and the similar exclusion from home; the home is private and strangers should be kept out. The racialised female body is intrinsically problematic as she has a stronger connection to the private, at the same time as she is a stranger. In the growing segregation in the metropolitan suburbs these intersections of class, gender, race, time and space is at its most visible, and a revisited colonial approach to these areas can be seen today. The author calls for an increased awareness of the intersectional aspects of space in gender theory formation today since space is a fundamental category in relation to gender, class and race.

Irene Molina

Institutet för bostads- och urbanforskning
Uppsala universitet
Box 785
801 29 Gävle
Irene.Molina@ibf.uu.se